

VARGA Zoltán Balázs

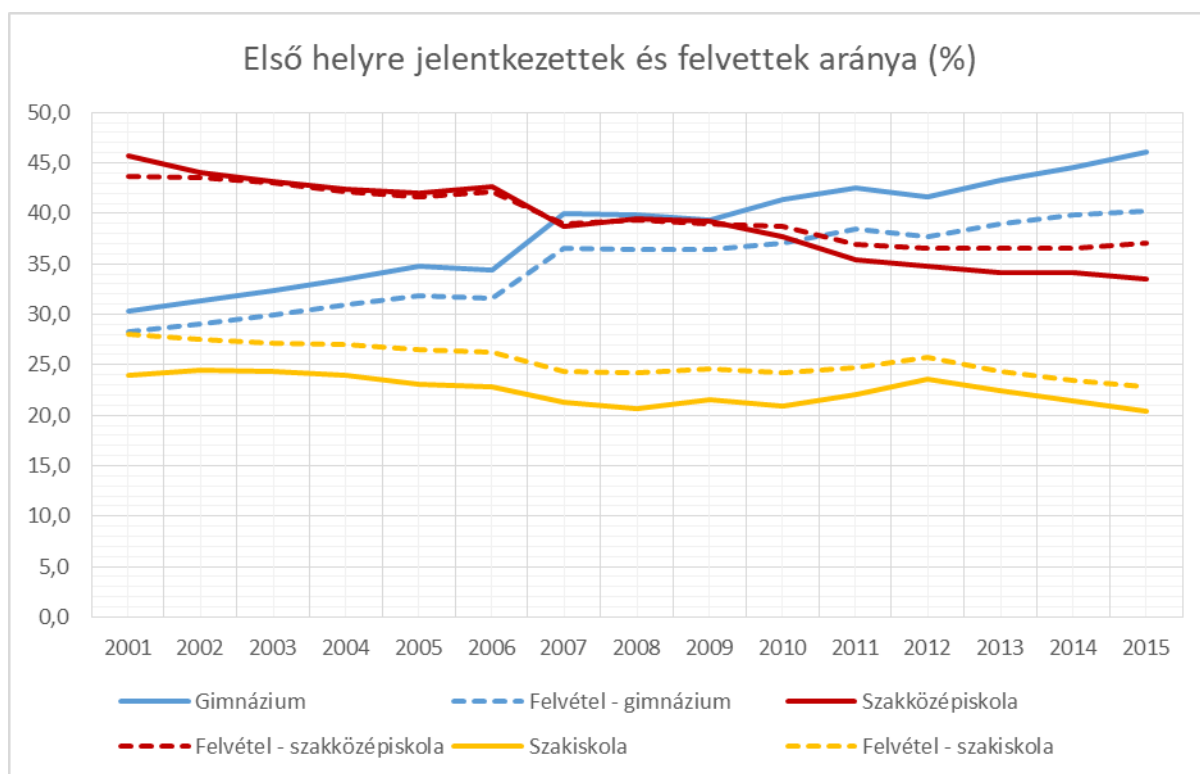
A szakképzés vonzerejének növelése

Bevezető

A szakképzésre vonatkozó pályorientáció és pályaválasztás a releváns tudományos diskurzus gyakran érintett témája. Az elmúlt másfél évtized felvételi statisztikáit áttekintve egyértelmű következtetésként levonható, hogy a tudományos megalapozottság gyakorlatba történő átültetése javarészt előttünk álló feladat.

Az 1. ábrán a középfokú felvételi eljárásban az elmúlt másfél évtized alatt az első helyes jelentkezések adatai láthatóak. „A jelentkezés, különösen az első helyen történő jelentkezés, még nem jelenti azt, hogy valóban abban a képzési típusban is kezdi meg tanulmányait a tanuló, inkább az igényeket, vágyakat mutatja.” (Híves, 2016) A pályorientációs tevékenység eredményességének vizsgálatakor ugyanakkor éppen az „igények, vágyak” kifejeződése tekinthető indikátornak. Az 1. ábra alapján láthatóak a felvételi eredmények is, melyek már az iskolatípusok kiegyenlített helyzetét mutatják. A kiegyenlített helyzet nem a pályorientációs tevékenységek sikerének tudható be, hanem éppen az adminisztratív felvételi korlátok (pl. ponthatárok) pályaválasztást befolyásoló hatásainak.

1. ábra (Híves, 2016)

A szakközépiskolai és szakiskolai hatalmas jelentőségvesztés arról árulkodik, hogy nagy feladatok várnak a pályorientációs intézményrendszerre. A továbbiakban a szakképzési centrumokat érintő pályorientációs tevékenységre szűkíttem a vizsgálatokat.

Pályaorientáció a szakképzésben

Hazai szakértők a pályaorientáció fogalmát különböző módokon határozzák meg, vizsgálva a pályaválasztás különféle külső és belső tényezőit. Az egymástól eltérő meghatározások ugyanakkor egyöntetűen hangsúlyozzák a pályaválasztás folyamatelvétségét: a pályaválasztás nem egy olyan döntés, amely az iskolai, tanulási életszakasz lezárultával végérvényesen rögzül. Hiszen a társadalom, a gazdaság, a környezet, a technológiák változása – különösen a 21. század modern világában – az embert folyamatosan új és új döntéshozatali kényszer elé állítják. (Borbély-Pecze T., 2016)

Ezért rendkívül fontos, hogy már kisgyermekkoról fogva azokat a kompetenciákat alakítsuk ki, amelyek alkalmassá teszik az egyént nem csak a döntéshozatalra, de a megújulásra, a változtatásra, a rugalmasságra és innovációra is. A sikeres pályaválasztás és szükség esetén a változtatásra való alkalmasság a társadalom szüksége is; fontos, hogy hozzáértő, motivált szakemberek legyenek a megfelelő helyeken, akik a társadalom számára fontos, aktuális munkát végeznek, és azt szívesen és hatékonyan teszik.

Ahhoz, hogy a felnövekvő nemzedékek sikeresek lehessenek ebben, elengedhetetlen, hogy segítséget kapjanak egyrészt családjuktól, másrészt a pedagógusoktól és pályaválasztási szakemberektől. E három fórum az, amelyek együttműködése segítséget nyújthat az egyéni kérdések megválaszolásában, az egyéni képességek feltérképezésében, az érdeklődés felkeltésében, az pályainformációk megismertetésében.

A pályaválasztás optimális ideje

A hazai közvélemény gyakran kritikával illeti, hogy a mai magyar iskolarendszerben a tanulók 14 éves korukban, az általános iskola elvégzése után döntenek arról, hogy milyen irányban tanuljanak tovább. Gyakran érvelnek amellett, hogy a 14 éves korú gyermekekben még nem alakult ki az a pályaválasztási érettség, amely képessé teszi őket arra, hogy a számukra valóban jól járható utakat átlássák, tisztában legyenek a változtatás lehetőségeivel. Így többnyire szülei hozzák meg az életüket messzemenően befolyásoló döntéseket: iskolát választanak gyermeküknek, jó esetben a gyermeket is bevonva a döntési folyamatba. Ugyanakkor a tanulási út során elengedhetetlen a specializáció, azaz az általános felkészülési szakasz bizonyos életkorban szükségszerűen véget ér. Az elmúlt évek reformkísérletei bebizonyították, hogy az általános közismereti képzés 10. osztályig megnyújtott szakasza nem járult hozzá a szakképzés eredményességének növeléséhez. Ekkor ugyan későbbre tolódott a pályaválasztási döntés, mégsem vált tudatosabbá a döntéshozatal. Sőt, több esetben az elnyújtott általános tanulmányok, a tanulási kudarcok szaporításával elrettentették a gyerekeket a tanulástól.

Szerencsésebbnek ítéhető az a képzési program, mely az elmélyítő tudást adó általános képzési szakaszt egy sikeresen lezárt szakmai tanulmányok után helyezi el. A megnyújtott általános képzési szakasz 16 éves korig történő kitolása ellen szól az is, hogy a 16-17 éves korra a fiatalok kevésbé fogékonyak kétféle fizikai munkára, holott korábbi tanulási kudarcukat a gyakorlatorientált képzés apró manuális sikereivel tudják ellensúlyozni.

Az iskolatípusok befolyása a pályaválasztásra

Ma a Magyarországon középiskolát választó gyermekek többsége inkább sodródik, mint tudatosan választ, motiválatlan, megelégszik azzal, hogy helyette döntsenek. A középiskola kiválasztását a családon belül alapvetően az befolyásolja, hogy a gyermek milyen tanulmányi eredménnyel végezte el az általános iskolát: a jó tanulmányi eredményűek gimnáziumba mennek (elsősorban szülei nyomására vagy családi minta alapján, hogy majd a felsőoktatásban tanulhassanak tovább), a gyengébb eredményűeknek „csak” szakgimnáziumi hely jut, a leggyengébbek pedig

szakközépiskolában tanulhatnak. A család ezen kívül még azt mérlegeli, hogy melyik szakgimnázium/szakközépiskola van helyileg közel az otthonához, és sok esetben másodlagos az, hogy abban a szakképző iskolában milyen szakmai képzés folyik, alkalmas-e rá a gyermek, érdeklődik-e iránta.

Tehát – bár a szakgimnázium/szakközépiskola választásakor bizonyos képességek, motivációk figyelembe vétele jelen lehet (pl. informatikai érdeklődés, sportolói ambíciók stb.) –, mégis nagyon sok esetben inkább csak a kényszerű továbbtanulási kötelezettség játszik szerepet a választásban. Az ilyen kényszer szülte iskolaválasztás valójában megalapozatlan. A valóban átgondolt, tudatos, az érdeklődési kört és képességeket figyelembe vevő középiskola-választás hiánya miatt sok tanuló a középiskolában szembesül azzal, hogy őt éppen azok a szakmai tantárgyak érdeklik a legkevésbé, illetve azon kompetenciái a leggyengébbek, amelyek az adott szakképző iskola fő arcát adják. Így épp a szakma „kitanulása” lehetetlenül el számára, vagy legalább is nagy nehézségekbe ütközik, motiváltságát (ha egyáltalán volt), teljes mértékben elvesztheti, és később nem is helyezkedik el az adott szakmai területen.

Rendkívül fontos (lenne), hogy a pályaeorientációs tevékenység már a középiskola választását megelőző időszakban biztosabb alapokat nyújtson mind a tanulóknak, mind családjuknak, hiszen a munkaerőpiaci változások nehéz kiszámíthatósága, a különféle foglalkozások követelményrendszere, valamint a tanulási utak sokfélesége és változatossága miatt a családoknak nagyon nehéz begyűjteni minden információt.

A pályaválasztás idejének megválasztásánál, illetve az adott iskolatípus okozta pályaválasztási befolyásnál előrébb való a pályaeorientáció szakszerű elvégzése. A pályaválasztást érő kritikák a fent említett tényezőket (iskolarendszer, életkor, tankötelezettség) teszik felelőssé a kudarcokért, ahelyett, hogy egy professzionálisan kialakított pályaválasztási rendszer létrehozásán fáradoznánk.

Ám ha mégoly alapos és körültekintő is a pályaeorientációs tevékenység a középiskolát megelőzően, nem hagyható figyelmen kívül, hogy a középiskolás korba lépő 14 éves tanuló érdeklődési köre, céljai és prioritásai még kiforratlanok, nagymértékben változhatnak. Előfordulhat, hogy a középiskola kiválasztásakor a tanuló számára jó döntésnek tűnik egy adott képzési tartalmat oktató szakképző iskolát választania, a későbbiekben azonban változik az érdeklődése.

Ennél fogva a pályaeorientációt segítő szakemberek feladata igen sokrétű (Watts, 2009):

Pályatanácsadás

- a) egyéni kérdések megválaszolása
- b) motiválás

Pályainformációk nyújtása:

- c) információ nyújtása az adott szakképző iskolában folyó szakmai képzés tartalmáról, az iskola elvégzése után megnyíló karrierlehetőségekről, továbbtanulási utakról – ezáltal az érdeklődés felkeltése és fenntartása
- d) más szakmák, foglalkozások sokféleségének bemutatása (pl. pályabemutató filmek, szerepjátékok, üzemplátogatás, projektek stb. segítségével), annak érdekében, hogy a bizonytalan tanulók megismerhessék választási lehetőségeiket
- e) a tanulók saját tapasztalatszerzésének, a kipróbálás lehetőségének sokoldalú biztosítása,
- f) a családok tájékoztatása a szakmai tudás megszerzéséhez vezető tanulási és továbbképzési utak sokféleségéről, az adott szakma művelésével várhatóan elérhető jövedelmekről,

- g) a munkaerő-piaci igények változásainak (legalább is rövidtávon kiszámítható tendenciáinak) folyamatos nyomon követése, és a tanulók ilyen irányú orientálása
- h) életpálya-építési kompetenciák oktatása:
- i) a tudatos és tervszerű stratégiák kiépítése
- j) a tanulók egyéni adottságainak, képességeinek feltérképezése, és önismeretének, flexibilitásának, valamint kreativitásának fejlesztése

Pályaválasztás a szakképzésben

A pályaválasztási döntés körülményeinek, befolyásoló tényezőinek megismerésére a hazai szakirodalomban a Magyar Kereskedelmi és Iparkamara részére évente frissített elemzés jelenti az egyik legkézenfekvőbb megoldást. A kiadvány hiánypótló; a téma iránt érdeklődőknek remek kiindulási alapot jelenthet a pályaválasztás előtt álló tanulók attitűdjének megismeréséhez.

„A pályaorientációs vizsgálat adatfelvételének keretében 2016-ban 9202 fő, 2017-ben 9217 fő hetedik osztályos tanulót kerestek fel a területi kamarák szakértői. A tanulók közül már majdnem mindenki (2016-ban 91%, 2017-ben 93%) foglalkozott a továbbtanulás kérdéseivel. Közülük a legtöbben (86-87%) a szülőkkel való beszélgetést választották a tájékozódásra, 70-73%-uk osztályfőnöki órán, 24-25%-uk pedig iskolai pályaválasztási rendezvényen szerezte az információkat.” (Hajdu et al., 2016, 2017) Az elemzés áttekintése során szerethető egyik legfontosabb benyomás, hogy a tanulók válaszaiban szinte egyáltalán nem jelenik meg a professzionális pályaorientációval való találkozás lenyomata. A szülői tanácsadás, illetve az osztályfőnöki órák szerepe évtizedes múltra tekint vissza, ugyanakkor vélhetően önmagukban nem lesznek képesek több tízezer tanulót vonzani a szakképzésbe. A pályaválasztási rendezvények takarhatnak modern fórumokat, ugyanakkor ezek többsége nyilvánvalóan „klasszikus” sulibörze.

„A jövőbeli foglalkozások tekintetében 2019-ban és 2017-ben egyaránt az állatgondozás, a szakácsmesterség és a számítógépes munka a legnépszerűbb a diákok körében.” (Hajdu et al., 2016, 2017) Úgy vélem, hogy a pályaorientáció gyakorlati fejlődésével hamar mérsékelhető az az információs deficit, mely ilyen módon leegyszerűsíti a 13-14 éves tanulók pályaválasztási ismereteit.

A Nemzeti Szakképzési és Felnőttképzési Hivatal (NSZFH) a szakképzési centrumokban 2017 folyamán átfogó adatfelvételt végzett. A tartalom kiértékelése után az eredményeket először az NSZFH Neveléstudományi Kutatócsoportjának II. neveléstudományi konferenciáján közzétették.

„Az eddigi kutatások alapján nagyon sok a „rossz pályaválasztás”. Az iskolarendszeren belüli szereplők nem látják szükségesnek azt a pályaorientációs tevékenységet, amely az adott intézményben zajlik, szerintük a középiskolában, miután már választottak szakmát a diákok, nincs szükség pályaorientációra.” (Molnár 2017) Ennek a pályaahagyó, illetve lemorzsolódó középiskolások nagy száma jelentősen ellentmond. Ezt felismerve a szakképzésben egyre nagyobb hangsúlyt kap a szakma megszerettetése. A kutatás érdekes megállapítása, hogy mindennek ellenére a szülők a pályaválasztáshoz kapcsolódóan jól tájékozottan tartják magukat.

Megújult iskolatípusok és tanulási utak a szakképzésben

A szakképzés aktuális rendszerében nincs „zsákutcás” tanulási út. Sőt, az adott iskolafokot megelőző alacsonyabb iskolai végzettség/tananyagtartalom beszámításával a továbbtanulás nem jelent aránytalan idővesztést.

A szakiskola által kínált tanulási út

2. ábra: A szakiskolai tanulási út általános iskola után

(Forrás: saját szerkesztés)

„A sajátos nevelési igényű tanulók iskolai nevelés-oktatása céljából a szakiskola a többi tanulóval sajátos nevelési igénye miatt együtt haladásra képtelen tanulókat készíti fel szakmai vizsgára.” (Nkt. 11A, 13/A. §55 (1))

„Az iskolai nevelés-oktatás szakképesítés megszerzésére felkészítő szakasza, amely az alapfokú nevelés-oktatás szakasza után kezdődik, szakiskolában a kerettantervben meghatározott évfolyamon fejeződik be és a tanuló középfokú végzettséget szerez”. (Nkt. 5 § (1) d.) (2. ábra)

A szakképzési HÍD által kínált tanulási út

3. ábra A HÍD képzés tanulási útja

(Forrás: saját szerkesztés)

„A Köznevelési és Szakképzési Hídprogramok segítséget nyújtanak a tanulónak a középfokú nevelés-oktatásba, szakképzésbe való bekapcsolódáshoz vagy a munkába álláshoz, valamint az önálló életkezdéshez szükséges ismeretek megszerzéséhez a komplex, tanulmányi, szociális, kulturális, képességbeli és személyiségfejlesztést támogató pedagógiai tevékenységgel.”(Nkt. 12. 14. §59 (1))(3. ábra).

A Szakképzési Hídprogramban a képzés ideje két év, a tanuló ösztöndíjat kap.

Bemeneti követelmény:

- az adott tanév végéig betöltött 15. életév, a belépés időpontjáig betöltött, legfeljebb 23. életév
- legalább 6 elvégzett osztállyal kell rendelkezni

Megszerezhető végzettség:

- alapfokú végzettséget igazoló tanúsítvány
- részsakképesítés.

A szakközépiskolai tanulási út

4. ábra: A szakközépiskolai tanulási út

(Forrás: saját szerkesztés)

„Az iskolai nevelés-oktatás szakképesítés megszerzésére felkészítő szakasza, amely az alapfokú nevelés-oktatás szakasza után kezdődik, és a tizenegyedik évfolyamon fejeződik be.” (Nkt. 3. 5§ (d))

A 9-11. évfolyam, komplex szakmai vizsgával zárul. Ha a szakközépiskola több szakképesítés megszerzésére készít fel, a szakképzési évfolyamok száma - a felkészítési időtől függően - az egyes szakképzésekben eltérhet egymástól), érettségi vizsgára felkészítő kétéves képzés követheti. (4. ábra)

„A szakközépiskolának öt évfolyama van, amelyből

- három, az adott szakképesítés megszerzéséhez szükséges közismereti képzést és szakmai elméleti és gyakorlati oktatást magában foglaló szakképzési évfolyam, valamint
- további kettő, érettségi vizsgára felkészítő évfolyam.
- Szakközépiskolának minősül az az intézmény is, amely a szakképzésről szóló törvény szerint kizárólag szakmai elméleti és gyakorlati oktatást folytat a szakképzési évfolyamokon.
- Alapfokú iskolai végzettség hiányában a szakközépiskolába történő felvétel feltétele:
- a tizenegyedik életév betöltése, és
- a szakközépiskolában szervezett Szakképzési Hídprogram szerinti tanév teljesítése.” (Nkt. 11. 13§).

A szakgimnáziumi tanulási út

5. ábra A szakgimnáziumi tanulási út

(Forrás: saját szerkesztés)

„Az alapfokú nevelés-oktatást követő szakasz, mely szakmai érettségi végzettséget adó érettségi, valamint az ehhez kapcsolódó szakképesítés megszerzésére, szakirányú felsőfokú iskolai továbbtanulásra, szakirányú munkába állásra való felkészítésre irányul. Az általános műveltséget megalapozó négy középiskolai évfolyamon (9-12.) túl további, az OKJ szerint meghatározott szakképzési évfolyama van, ahol elméleti és gyakorlati oktatás folyik.” (Nkt. 3. 5§ (d)) (5. ábra)

„A szakgimnáziumban a kilencedik évfolyamot nyelvi előkészítő évfolyam előzheti meg” (Nkt. 7. 9§ (7))

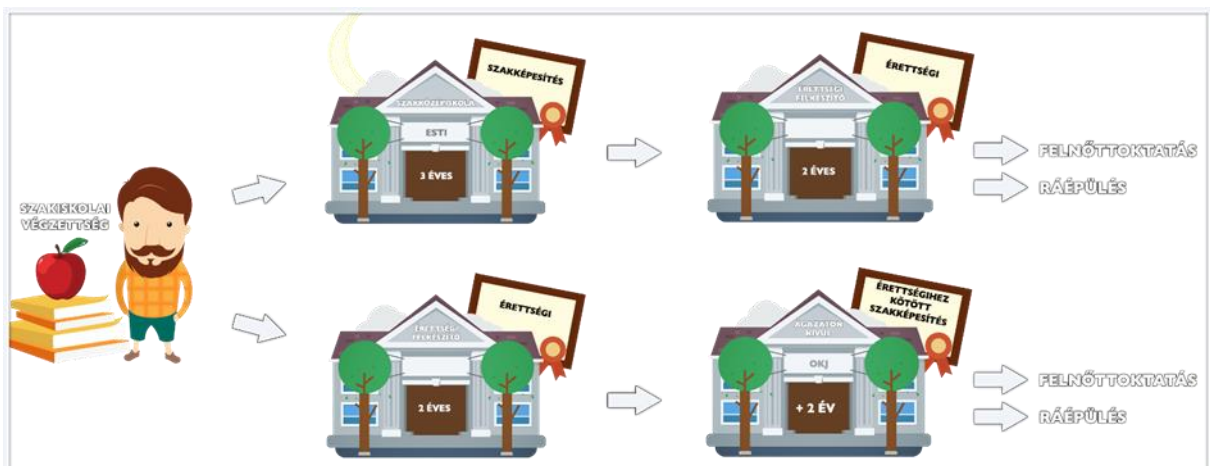
A felnőttoktatási tanulási utak

6. ábra: Felnőtt tanulási út általános iskolai belépő végzettséggel

(Forrás: saját szerkesztés)

7. ábra: Felnőtt tanulási út általános szakiskolai/szaktanulós belépő végzettséggel

(Forrás: saját szerkesztés)

8. ábra: Felnőtt tanulási út érettségi belépő végzettséggel

(Forrás: saját szerkesztés)

„Az alapfokú, az iskolai rendszerű szakképzést is magában foglaló középfokú nevelés-oktatás és a felsőoktatás az oktatási rendszer egymásra épülő, szerves részei. A köznevelés bármely iskolai szinten felnőttoktatásként is folyhat.” (Nkt. 1. 3§ (7)) (6., 7., 8. ábra)

A tanuló attól a tanévtől kezdve folytathatja a tanulmányait felnőttoktatás keretében, amelyben a tizenhatodik életévét betölti.” (Nkt. 33. 60§ (2), (3))

„A felnőttoktatásban az oktatás megszervezhető a nappali oktatás munkarendje, továbbá esti, levelező vagy más sajátos munkarend szerint. Szakképző iskolában a nappali oktatás munkarendje szerinti felnőttoktatás azok számára szervezhető meg, akik még nem rendelkeznek szakképesítéssel”.

Azok a tanulók, akik nem rendelkeznek a szakképesítés ágazata szerinti szakmai érettségi vizsgával, (gimnáziumi vagy egyéb, más szakképesítési ágazat szerinti érettségivel rendelkeznek), a szakgimnáziumban kétéves szakképzési évfolyamot követően tehetnek szakmai vizsgát.

A megújuló szakképző iskola tartalmi kihívásai

A szakképző iskolákra komoly szerep hárul a pályorientációs tevékenységben. Ennek természetes oka az iskolai kapacitások feltöltésének kényszere. Emellett a megújult szakképzés rendszerében megjelenik a szakképzési centrumoktól pályorientáció terén elvárt professzionális részvétel.

Az alábbiakban a szakképzési centrum direkt és indirekt hatású pályorientációs lehetőségeit foglalom össze.

Az online jelenlét

„Az adatok szerint a diákok leginkább az internetről tájékozódnak: 86%-uk innen szerzi az információkat.” (Hajdu et al., 2016)

Oktatási marketingkommunikáció

A sikeres beiskolázás egyik titka kétségtelenül a jól tervezett marketingkommunikáció. Mai, reklámoktól zajos világunkban hatalmas kihívás a tanulás divatossá, kívánatosá tétele a fiatalabb

célcsoport, az Y-Z generáció körében. Szerencsére, a klasszikus marketingeszközök mellett, az újmédia elérése is sokat segít a hatékony kommunikációban. A magasabb tanulási hajlandósággal rendelkező felnőttek esetében is már elsődleges a web-alapú tájékozódás, így nem csak a reklámcélú megjelenés, hanem a részletes információ átadása is fontos az on-line platformon. Mindezek mellett, a meglévő tanulók elköteleződését segít növelni a hatékony tartalomgyártás és a belső kommunikáció, de ez jó eszköz arra is, hogy a külső szemlélők bepillantást nyerhessenek egy köznevelési intézmény mindennapjaiba. Megállapítható, hogy a három fő célcsoport (pályaválasztás előtt álló gyerekek-fiatalok / felnőttképzésbe bevonhatók / már tanulók) elérésnek kiváló eszközei lehetnek a különböző webes alkalmazások, amelyek költséghatékonyan állnak rendelkezésre a legtöbb oktatási szereplő számára.

Tervezés – a jó stratégia

A jó stratégia megválasztásához elengedhetetlen a pontos tájékozódás, a célcsoportok felállítása és néhány, jól megválasztott marketing-mérőeszköz. Kezdeti lépésként ajánlott a beiratkozó tanulók tájékozódási preferenciáit, valamint a kezdő évfolyamok internetezési szokásait felmérni. Ebből máris láthatóvá válik, hogy mely platformokon lehet hatékony a kommunikáció, illetve hova érdemes átcsoportosítani az elérésre fordított erőforrásokat.

Felméréseink szerint a beiratkozó tanulók értesülési forrásként 50 %-ban a Google keresőt használják. Fontos még a működtetés és a kommunikáció finomhangolásában a klasszikus ügyfélkapcsolati megoldások (CRM) használata is, mint pl. a tanulói elégedettség mérése, azaz az elvárások és ígéretek összevetése a kapott szolgáltatással. Idetartozik, hogy az iskolatitkárságok és centrumok ügyfélszolgálatának felkészítése, valamint monitorozása elengedhetetlen egy új, ügyfélorientált szemlélet bevezetéséhez.

Az elsődleges célcsoport és az internethasználat

Megállapítható, hogy az Y-Z generáció elérése az offline média bármely felületén hasztalan pocsékolás. Sőt, egy klasszikus weboldal sem nyújt elegendő ingert egy mai fiatalnak. Ugyanez igaz a közösségi média csatornáira is, nem elég ott lenni, aktívan használni is kell. Gyors, ismételt és személyes kommunikáció szükséges, mobileszközön is elérhető formában.

A Social Web, a blogok és az infotainment

Eltalálni a hiteles, arculatnak megfelelő, mégis figyelemfelkeltő tartalmat nem könnyű. Alapvető igazság, hogy sokkal kevésbé a minőségen, mintsem a rendszerességen van a hangsúly, ehhez pedig nem elegendő pár kötelező plakát és ballagási fotó megjelenítése. Az újmédia formai követelménye a gyorsan megosztható, szórakoztató tartalom és a folyamatos jelenlét, itt kell összetett információkat továbbítani éppúgy, mint reklámozni és online ügyfélszolgálatot tartani.

Jó tartalomgyártási megoldás pl. a blogolás, akár helyettesíthet iskolaújságot is, de kiválóan használható eseménymarketinghez és tanulói tartalmak bemutatásához, vagy szakmai információk közérthető magyarázatához. Elengedhetetlen a vizuális tartalmak aktív készítése is, videó- és fotószerkesztés, valamint a megosztás is lehetséges egy átlagos okostelefonnal és az erre optimalizált webes platformmal.

Elérés növelése, fizetett hirdetések

Ha már van tartalom, akkor lehetséges az elérés növelése. Ingyenes megoldásként használható a már meglévő tanulók és a pedagógusok aktivizálása a megosztásra. Hozzáértő informatikus munkatárssal elvégezhető az intézményi honlap keresőbaráttá tétele és kellő metaadattal való ellátása, a minél jobb keresési sorrend eléréshez.

A legtöbb online hirdetéskezelő rendszere lehetővé teszi a kattintás-alapú fizetést éppúgy, mint a célcsoport földrajzi, vagy érdeklődési behatárolását is. Ezek a beállítási lehetőségek messze a szórólap hatékonysága fölé emelik a targetálható hirdetéseket. A BGSZC Szakmák éjszakája 2016 hirdetés kampányában 1 db A5 szórólap legyártása és eljuttatása 5,5 forintba került, míg 1 fő elérése a Facebookon csak 2,7 forintba került.

Vonzó pedagógiai innovációk

Néhány példa a Budapesti Gazdasági SZC pedagógiai gyakorlatából:

Tanulóközpontú iskola

Az élményszerű oktatás középpontba helyezésével, a jó iskolai közösség megteremtésével a módszertanilag tökéletesen felkészült pedagógus a tanulók életkori sajátosságainak maximális figyelembevételével mellett képes az ismeretátadásra. Az iskola elfogadása, megszeretése kulcsfontosságú eleme az ötéves szakgimnáziumi modell sikerességének, azaz a technikus végzettség megszerzése nélküli iskolaelhagyás mérséklésének. A tanulóközpontú iskola modellje csökkentheti a duális rendszerben működő szakközépiskola tanulóinak végzettség nélküli iskolaelhagyását is.

A tanulóközpontú iskolamodell akkor működőképes, ha a centrum megtalálja azt az alkalmas eszközrendszert, mely garanciát jelent arra, hogy az elvárt pedagógiai innovációs minimum a tantermi megvalósításig sikeres. A centrum innovatív pedagógusainak és vezetőinek közel hároméves munkája eredményeképpen mára olyan „centrum” modellt fejlesztettünk, mely egyre több és egyre számottevőbb pedagógiai eredményt hoz, illetve egyre nagyobb azon kollégák tábora, akik az eredményeket látva szívesen bekapcsolódnak az innovációs munkába. A modell néhány eleme címszavakban: 20 napos szabad óralátogatási időszak, mentorrendszer, centrum szintű szabadidős programok, iskolai stratégiaalkotás a sportolás és a nyelvtanulás és a versenyzés megszerettetésére, érettségizők éjszakája speciális módszertannal, iskolai tervezésű izgalmas projektek és projekt jellegű házi feladatok.

A tudásmegosztás elősegítésére hagyományteremtő céllal megszerveztük a BGSZC Őszi Pedagógiai Napok rendezvénysorozatát. A 2017. október 24-26. közötti időszakában 91 program (bemutató órák, műhelyek, előadások) került megszervezésre, 118 bemutatót/műhelyt tartó és 325 résztvevő pedagógus emelte a rendezvény színvonalát. A fókuszba a digitális eszközök használata került. A kollégák ötletes, érdekes, innovatív és egyben használható ötleteket, módszereket, eszközöket ismerhettek meg a programokon és többen arról számoltak be, hogy ezeket adaptálni is fogják saját óráikon.

A centrum fennállása óta minden évben módszertani pályázattal erősítjük az egyéni innovációs törekvéseket. A pedagógusok az általuk megtartott innovatív tanórákkal pályázhatnak eredeti vagy adaptált ötlet alapján. Bírálati szempont a megtartott órák reflektív bemutatása és a tanulók véleménye, illetve a pedagógusok közötti együttműködés/tudásmegosztás. A bírálóbizottság tagjai a tagintézmények pedagógusai. Valamennyi pályázatra két, egymástól független bírálat érkezik. Mottó: 2017 tavaszán "Mutasd meg és megjegyzem", az idei tanévben: "Engedd, hogy csináljam és megértem". Fókuszban a tevékenykedtetés. Ünnepélyes eredményhirdetésre a pedagógus napon kerül sor.

Úgy véljük, hogy az erőfeszítéseink legjobb tanulói és szülői visszajelzése, hogy centrum szinten az idei szakgimnáziumi és szakközépiskolai nappali beiskolázás 3 osztállyal (84 fő) nőtt a 2016-os évhez képest.

A duális képzés megszervezése

A centrum fennállása óta jelentős mértékben bővült a duális képzésben részt vevő tanulók száma. A tanulószereződések megkötésének lendületet adott a munkaerőpiacon jelentkező szakemberhiány. A kereskedelem ágazatban remek lehetőség a gyakorlati órák kihelyezése, ugyanakkor más területeken ez problémásabb. Példaként említve a Turisztika ágazat több gyakorlati tantárgya esetében a kerettantervben tanterem az ajánlott helyszín. Az ehhez hasonló, elméleti tudás átadására a gazdálkodó szervezetek kevésbé vannak felkészülve. Az informatika ágazatban áttörést értünk el, mivel számos tanulónk rendelkezik tanulószereződéssel.

A duális kapcsolatok egyik legszembetűnőbb eredménye, hogy az idei tanévben meghirdetésre került az AUCHAN Munkaerő-piaci Integrációs Program a Budapesti Gazdasági Szakképzési Centrum 11. évfolyamos tanulói számára. A program segíti a résztvevők önismeretét, életpálya-építését, munkaerő-piaci érvényesülését, magabiztosabbá, tudatosabbá és célirányosabbá teszi őket.

A program felépítése:

5 alkalmas elméleti oktatás (2+1+1+1 nap): kompetencia, attitűd, erősségek, karrierút szemléltetése; önismeret, motiváció növelése, gátak, félelmek, egyéni célok megfogalmazása (10 év múlva hol látom magam?); önéletrajz, kísérő- és motivációs levél készítése; állásinterjú: bemutatkozás, viselkedésváltozatok; egyéni állásinterjú lefolytatása „élesben” egy Auchan áruházban.

2 hetes szakmai gyakorlat egy Auchan áruházban képzett mentor felügyelete alatt (a nyári kötelező gyakorlat részeként).

Üzemlátogatások

A pályaorientáció fontos eleme, hogy az iskoláinkban tanuló fiatalok a képzés során kedvet kapjanak a szakmai bizonyítvány megszerzését követően szakmájuk gyakorlásához és ne pályaelhagyóként kezdjék az életüket. Ezért minden iskolaigazgató a 2016/17-es tanévtől gazdálkodási jogkört kapott az üzemlátogatások finanszírozásához. Ez iskolánként rendszerint 1-2 millió forint összeget jelent, mely a szakma megszerettetését, illetve a végzős tanulók elhelyezkedésének sikerét hivatott szolgálni. Középtávú cél, hogy ne hagyassa el az iskolát olyan végzős tanuló, aki a gyakorlólhelyén kívül nem járt legalább egy, a magyar gazdaságban meghatározó szerepet betöltő és különleges termelési kultúrával rendelkező üzemben/gazdálkodó szervezetenél.

Lemorzsolódás csökkentése

Az országosan induló projektet jóval megelőzve, a 2015/16-os tanév kezdetén a centrum egységesen, minden iskolája számára a lemorzsolódást 5%-ban maximalizálta. Kivételt csupán a felnőttoktatás jelent. A számadatnál sokkal nagyobb jelentőséggel bír az intézkedés mögött rejlő, új típusú szemléletmód, mely a szakképző iskola megújuló társadalmi szerepét hivatott szolgálni. Elfogadhatatlan az a gyakorlat, mely szerint bizonyos tantestületek a komfortzónájukig faragják a tanulói közösséget, ezáltal hatalmas terheket róva az iskolarendszerből kimaradó gyermekek szüleire, illetve társadalmi környezetükre, továbbá a költségvetésre, hiszen a be nem fejezett képzés a legdrágább a világon. Az iskolának szerepet kell vállalnia abban, hogy a szakiskolai tanulók hátrányaik ellenére a társadalom értékes tagjaivá válhassanak. Ebben az iskolatípusban különösen fontos az elfogadó légkör és a támogató tanári szerep, hiszen gyakorlatilag nincs iskolatípus, amely az iskolaelhagyó szakiskolás tanulóknak alternatívát jelenthet.

Integrált nevelési program

A fogyatékkal élő diákok számára integrált nevelési programot dolgoztunk ki, mely engedélyeztetést követően a 2018/19-es tanévtől lehetővé teszi szabályozott, professzionális keretek között az

integrált nevelést a szakképzésben. A programban együttműködtünk társadalmi szervezetekkel, alapítványokkal és a pedagógusok felkészítése is megtörtént akkreditált tanártovábbképzés formájában.

Hatékony centrum erős igazgatókkal

A BGSZC iskolái élén erős igazgatók állnak. Erős igazgatók nélkül ellehetetlenülne a napi oktató-nevelő munka. Konfliktusok sokasága szakadna a centrum központi szervezetére, melyek megoldását az ügyek száma és a körülmények ismeretének hiánya is gátolná. Így a főigazgató megkérdőjelezhetetlen érdeke, hogy a legtehetségesebb és legrátermettebb kollégák vezessék az iskolákat. A szervezeti hierarchia természetes módon kezeli az alá-, fölé-, illetve mellérendeltségi viszonyait, ugyanakkor sosem szabad elfelejteni, hogy mindnyájan értékes szakemberek és autonóm személyiségek vagyunk.

Véleményem szerint az erős igazgatói szerepkör kiválóan elhelyezhető a centrum hatékonysági elvárások miatt központosított szervezetében. Az igazgatói szerepkör felesleges megnyirbálásával a központosítás kisiklana és célt tévesztene. A helyi döntéshozatal sikeressége a körülmények legteljesebb ismeretében rejlik. Amennyiben túlzott centralizációval történne a vezetés, a napi döntésekbe számtalan hiba csúszna, melynek az oktató-nevelő munka látná a kárát, valamint az ügyintézés és a döntéshozatal időtartama jelentősen növekedne.

A BGSZC iskoláiban a központi SZMSZ és kötelezettségvállalási szabályzat szerinti átruházott felelősségi körök bővített formában kerültek kiadásra.

Vonzó infrastruktúra

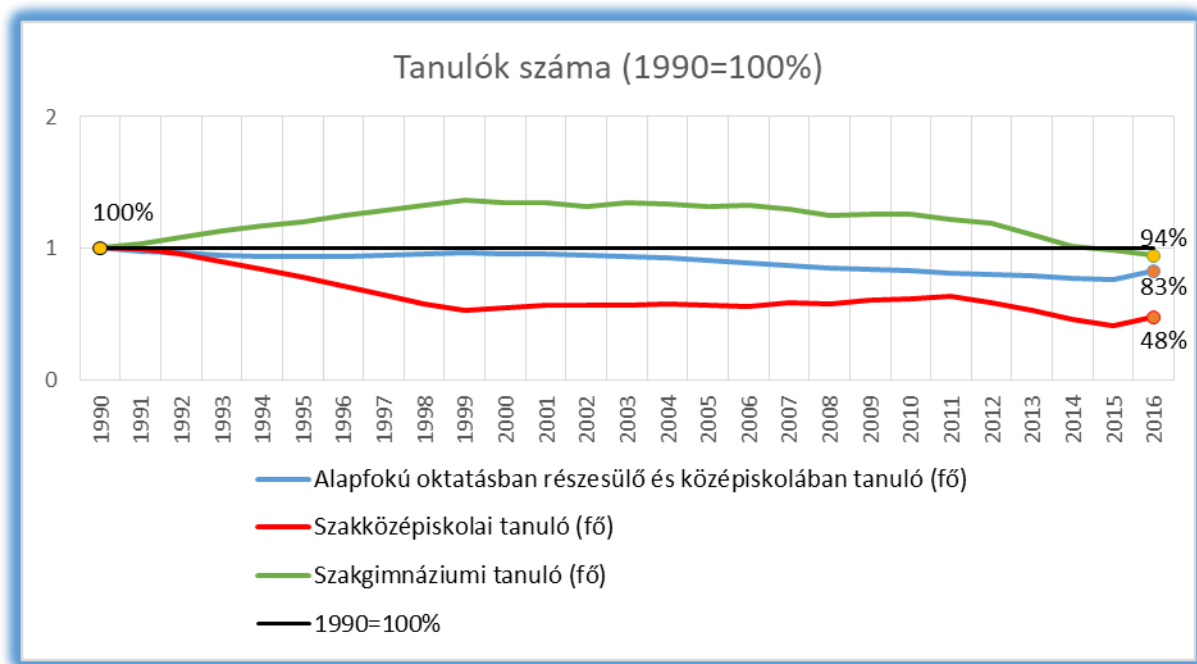
A Szakképzési Centrumok jelenlegi finanszírozási keretei lehetővé teszik a modern pedagógiai módszereket támogató eszközök (fokozatos) beszerzését. A tanulók számára vonzó iskolát jelent, amelyben a modern kor követelményeinek megfelelően pl. az iskolaépületeket lefedő, működőképés WIFI, tanórai tablet, mobileszköz használat áll rendelkezésre. Mára egy tanterem alapszintű felszereltségéhez tartozik a tanári számítógép és projektor.

A szebb iskolaépület komfortosabb iskolai tartózkodást tesz lehetővé. Bizonyos iskolaépületek (épületrészek/helyiségek – pl. mosdók) jelentősen rosszabb állapotúak, mint sok tanuló esetében otthon. Az ebből származó rossz benyomások befolyásolhatják a tanulók közérzetét, csökkenthetik a tanulási kedvet.

A beiskolázás kihívásai

„A demográfiai változásokra visszavezethető tanulólétszám-csökkenés nem egyenletesen oszlott meg az oktatási rendszeren belül: elsősorban a szakiskolákat érintette hátrányosan a drámai létszámcsökkenés. A felmérések alapján a tanulók képességeinek, tudásának oldaláról jelentkező, hátrányos minőségbeli eltérések is a szakképzésben csapódtak le.” Juhász (2016) A 9. ábra jól szemlélteti, hogy az alapfokú és középfokú iskolákban tanulók létszámcsökkenéséhez viszonyítva is jelentős a szakközépiskolában tapasztalható visszaesés (25 év alatt a 225 ezer fős tanulólétszám nagyságrendileg 100 ezer főre csökkent). A szakgimnázium a vizsgált időszak alatt ugyan valamelyes ellensúlyozta a szakközépiskolai tanulók létszámcsökkenését, de mára ez az előny eltűnt, így 1990-hez képest 130 ezer tanulóval kevesebb a szakképzésben résztvevők létszáma.

9. ábra

(Forrás: KSH (1)(2)(5))

A szakképzési centrumok létrejöttével a felnőttoktatási beiskolázási létszám jelentősen bővült. A 2015. október 1-jén a felnőttoktatásba közel 21 ezer tanuló iratkozott be. Ez a létszám a következő évekre a felnőttoktatás természetes telítődése mellett 30-35 ezer főben stabilizálódhat.

Az iskolai szintű beiskolázás dilemmái

A köznevelési intézmények életében kulcsfontosságú terület a beiskolázás, amelynek sikeressége alapvetően rövid, illetve hosszú távon is befolyásolja az intézmény működését, adott esetben fennmaradását, további fejlődését.

Az elmúlt évek demográfiai tendenciái arra ösztönözték az intézményeket, hogy kilépjenek komfortzónájukból, gyorsabban reagáljanak a kihívásokra és átgondolják, milyen módon tudják biztosítani azt az optimális tanulólétszámot, amely mind az intézmény kihasználtságát, mind a szakmai munka sikerességét biztosítja. A beiskolázási stratégia megalkotása és megvalósítása sok esetben arra kényszerítette az intézményeket, hogy szembenézzenek aktuális helyzetükkel és alapos elemzés tárgyává tegyék azt.

Ez sokszor kellemetlen felismerésekre vezetett:

- Az intézmény alapvető adottságain nem lehet változtatni: földrajzi elhelyezkedés, szocio-kulturális környezet, hagyományok.
- Olyan célokat tűzött ki az intézmény, amely nem egyezik lehetőségeivel.
- Adott esetben olyan alul- vagy fölülértékelési tendencia mutatható ki, amely téves irányba terelte az intézményt, ezáltal a középtávú stratégiaalapos átgondolást igényel. Jövőképét módosítani szükséges.

A tantestületeken belül számos esetben felmerült a kérdés, hogy az iskola optimális működéséhez nélkülözhetetlen tanulólétszám biztosításával (fenntartói elvárások teljesítésével) felhívul az iskola, a tanulási teljesítmény jelentős romlása figyelhető meg a felvett tanulók körében. Sok pedagógus véli

úgy, hogy az ezzel járó kihívások ellehetetlenítik az oktató-nevelő munkát, így az egyre nagyobb elvárások elé állított pedagógusok nem képesek ezeket teljesíteni.

Hasonló megítélés alá esik a sikeres beiskolázással összefüggő feladatok ellátása is: bemutató órák, népszerűsítő előadások tartása, általános iskolák látogatása, oktatási kiállításokon iskolájuk bemutatása. A belső munka növekedése számos esetben ellentéteket gerjeszt és bizonyos munkajogi kérdéseket is felvet: pld. szerepel-e a pedagógus munkaköri leírásában a feladat ellátására vonatkozó kötelezettség, visszautasítható-e a felkérés bizonyos plusz feladatok elvégzésére, a munkaidő mely részében teljesíti a pedagógus a feladatot, el kell-e rendelni a beiskolázással kapcsolatos plusz feladatot. A tapasztalatok szerint egyre kevesebb pedagógus ösztönözhető ilyen jellegű plusz feladatok ellátására.

A pedagógusok egyértelmű elvárása az iskola vezetősége felé, hogy ne legyenek elbocsátások, az intézmény biztosítsa a teljes foglalkoztatáshoz szükséges óraszámot minden pedagógus részére, a munkaterhelés legyen egyenletes. A beiskolázás megvalósítása ilyen módon szorosan összefügg bizonyos humánpolitikai kérdésekkel mind centrum, mind tagintézményi szinten.

Alapvető dilemmaként jelenik meg a kevés tanuló, megszűnő státuszok, a sok tanuló, túl sok feladat, csökkenő színvonal kérdésével szemben. Ebből a megközelítésből mindkét beiskolázási helyzet kritizálható és ezek a kritikák jelen is vannak a mai köznevelésben. Ezeknek a jelenségeknek a kezelése elsősorban az intézményvezetőkre hárul, ők magyarázzák a fentiekben vázolt megoldások miértjeit.

Az intézmény vezetőjének azonban alacsony kihasználtság, rossz beiskolázási adatok esetén nincs választása. Az iskola fennmaradásának, az álláshelyek megőrzésének érdekében cselekednie kell. Az intézmény beiskolázási stratégiájának alapvető kérdése a központi írásbeli felvételi eredmények beszámításának, szóbeli elbeszélgetés lehetőségének mérlegelése. A megfelelő stratégia alkalmazásánál figyelembe kell venni például, hogy az adott iskola tantestülete mennyire képes egy szóbeli beszélgetésnél elsősorban a diák készségeit, képességeit felmérni és elvonatkoztatni például külső megjelenésétől. A beiskolázás esetén alapvető kérdés, hogy az iskolának milyen a képzési struktúrája: képes-e az érettségi vizsga letétele után megfelelő tanulólétszámmal szakképző osztály indítására vagy eleve kudarcra ítéltetett a 4+1 évfolyamos modell a kevés felvett tanuló és a lemorzsolódás miatt.

Következtetések

A pályaaorientáció és pályaválasztás az érintett társadalmi csoportok körében érdeklődésre számot tartó fogalmak. Megállapítható, hogy a gyakorlatban megvalósuló pályaaorientációs tevékenység jelentős elmaradást mutat a gazdaság munkaerőpiacán megjelenő szakember-utánpótlási igény tekintetében. A klasszikus pályaaorientációs intézmények (szülői tanácsadás, a középiskolák beiskolázási kényszere által sajátos módon befolyásolt beiskolázási kampányok, a tanulmányi eredményektől beskatulyázott továbbtanulás) megerősítést kaphatnak a szakképzés megújítása során megjelenő új iskolatípusoktól, tanulási utaktól, a szakképzés intézményrendszerének modernizációjától. A megújuló szakképző iskolák pedagógiai reformtörekvései a modern tanulási környezet megteremtésével a gazdaság szakember igénye, illetve a javadalmazási kilátások jelentős javulása mellé felzárkózva jelentős vonzerőt kölcsönözhetnek a szakképzésben való továbbtanulásnak. Számos tényező veszélyeztetheti ugyanakkor a gazdasági igényeknek megfelelő, középfokú végzettségű szakember kibocsátását, melyek közül a jelentősebbeket az alábbiakban foglalom össze.

Továbbtanulás lehetősége a szakgimnáziumból

A modernizáció és a kedvező munkaerő-piaci helyzet következtében megnyíló lehetőségek mellett számos veszély is jelentkezik, melyek tompíthatják a pályaorientáció sikerét és visszavethetik az eredményes beiskolázást jelentő létszámot. A felsőoktatási bemenetet érintő (emelt szintű érettségi és nyelvvizsga megkövetelése), 2020 szeptemberétől életbe lépő szigorítások a szakgimnáziumi beiskolázást a közeljövőben jelentős mértékben negatívan érinthetik. A bemeneti feltételek teljesíthetősége a szakgimnáziumban tanulók számára jelentős akadályt jelenthet, ennek felismerése a szülőket még inkább a gimnázium felé irányíthatja. Így elveszíthetjük a jövő legtehetségesebb technikusait, hiszen éppen számukra fontos a továbbtanulás lehetősége. Ennek ellensúlyozására az iskoláinkban stratégiát alkotunk az emelt szintű érettségik (tanár és tanuló oldaláról történő) felvállalásának támogatására és a nyelvoktatás hatékonyabbá tételére. Mihamarabbi intézkedésként javasoljuk, hogy szakairányú továbbtanulás esetén az OKJ bizonyítványért megszerezhető többletpont radikálisan emelkedjen.

A tartalmi modernizáció elmaradása

Jelentős veszélyt hordozhat, ha az egyes iskolákban elmaradnak a tartalmi vonzerőt erősítő, a nevelő-oktató munkát érintő reformok. Az iskoláinkba belépő fiatalok csak módszertani megújulás mellett juttathatók el jelentős lemorzsolódás nélkül, illetve a munkaerőpiacon jól használható kompetenciákkal felruházva a kimeneti követelmények teljesítéséig. Ehhez modern iskolai tartalmakra, módszerekre és természetesen modern tanárookra van szükség. Saját tapasztalatom, hogy a pedagógusközösségek egyharmada eredendően nyitott erre a feladatra és szívesen vállalja a modern tanórára történő felkészülés többletterhét. Az eredmények kézzelfogható megjelenését követően a kollégák hozzávetőleg további egyharmada csatlakozik a megújulási törekvésekhez. Velük együtt a modern iskola koncepciója sikerre vihető.

Szaktanár-utánpótlás

A szaktanár-utánpótlás egyfelől a versenytársnak tekinthető iskolatípusokban tapasztalható színvonal tekintetében jelent kihívást. A szakképzésben törekedni kell arra, hogy az ott dolgozók legalább akkora szakmai presztízzsel rendelkezzenek, mint a többi iskolatípusban tanító pedagógusok. Ennek egyik fontos eleme, hogy az ún. szakképzési életpályamodell kidolgozásra kerüljön és életbe lépjen. Nem érheti ugyanis bérhátrány az iparból érkező oktatókat amiatt, hogy nem közalkalmazottként dolgoztak korábban. A szakképzésben különös érték lehet az oktatással töltött éveket megelőző ipari tapasztalat. További problémát jelent, hogy a versenyszférában dolgozó szakemberek bérével és presztízzsével a jelenlegi pedagógusbér-rendszer az esetleges szakképzéses életpálya bevezetése esetén sem biztos, hogy tud versenyezni.

A nyugalmazott, vagy a közeljövőben nyugalmazásra kerülő szaktanárok fiatalokkal történő pótlása komoly nehézségeket jelent. Megfontolásra érdemes lehet a versenyszférában bevett gyakorlat, miszerint a nyugdíjba készülő, nagy tapasztalattal rendelkező munkaerőt a vállalatok az életkorhoz illesztett munkakörben alkalmazzák. Ez az egyén megelégedését is szolgálja. A nyugdíjazás miatt kiesők pótlására a bérrendszer csak korlátozottan kínálhat megoldást; fontos változások szükségesek a szaktanárképzésben, az iskolai rugalmasabb időbeosztás bevezetésében, a pályakezdők mentorálásában.

A használható tudás

Társadalmi igény, hogy az iskola olyan készségeket és ismereteket fejlesszen, illetve közvetítsen, amelyek használhatóak a munkaerő-piacon. Olyan szakmai intelligenciát nyújtson, amely alkalmassá teszi a tanulót hosszú távon a folyamatosan változó körülmények közötti boldogulásra. A

tananyagtartalom modernizációja mellett azonnali feladat a lexikális ismeretanyag jelentős mérséklése, hogy a frontális tanórákat kooperatív, tevékenykedtető, tanulói aktivitásra alapozó ismeretszerzés válthassa fel, hiszen ezek jelentős többletidőt igényelnek.

Életkornak megfelelő szakképzés

A munkaerő-piaci elvárások természetesen áthatják a nevelés-oktatás folyamatát a szakképzésben, de nem szabad megfélekezni a tanulóközpontú iskola fontosságáról. Boldog gyerekekkel könnyebben halad az ismeretátadás és a készségfejlesztés.

Felhasznált szakirodalom

- BORBÉLY-PECZE T. (2016): Szakképzés és pályaorientáció – tévutak és lehetőségek. In: *Educatio* 2016/1. 59-69. p.
- EURÓPAI BIZOTTSÁG (2016): *Legyen részese Ön is „A szakképzés európai hete” elnevezésű programsorozatnak.* URL: http://www.tka.hu/docs/palyazatok/dgempl_vet_skills_week_guidelines_hu_accessible.pdf (Letöltés ideje: 2016.10.10.)
- EUROSTAT: *Ratio of pupils and students to teachers and academic staff by education level and programme orientation.* URL: <http://ec.europa.eu/eurostat/web/education-and-training/data/database> (Letöltés ideje: 2016.10.10.)
- *Except from the publication: On the way to 2020: data for vocational education and training policies. Country statistical overviews,* ISBN 978-92-896-1850-2 © Cedefop, 2015 file:///C:/Users/Dr.%20Varga%20Zolt%C3%A1n/Downloads/5545_en_vetstatistics_hungary%20(1).pdf (Letöltés ideje: 2016.10.10.)
- Hajdu M., Limbek Zs., Makó Á., Nábelek F. (2016): *Általános iskolások pályaválasztása 2016.* Gazdaság és Vállalkozáskutató Intézet, Budapest URL: <http://www.mkik.hu/hu/magyar-kereskedelmi-es-iparkamara/palyavalasztas-palyaorientacio-11013> (Letöltés ideje: 2016.10.10.)
- Hajdu M., Makó Á., Nábelek F., Nagy D. (2017): *Általános iskolások pályaválasztása 2017.* Gazdaság és Vállalkozáskutató Intézet, Budapest URL: <http://www.mkik.hu/hu/magyar-kereskedelmi-es-iparkamara/palyavalasztas-palyaorientacio-11013> (Letöltés ideje: 2018.03.06.)
- HÍVES T. (2016): Választások és lehetőségek – a középfokú továbbhaladás statisztikai elemzése. In: *Educatio* 2016/1. 111-120. p.
- JUHÁSZ JÓZSEFNÉ (2016): A 2016/17. tanévet érintő változások a szakképzés tartalmi szabályozásában. In: *Szak-és felnőttképzés*, 2016. különszám 13-17. p.
- KÖZPONTI STATISZTIKAI HIVATAL (1): *Szakközépiskolai nevelés és oktatás (1990–)* URL: http://www.ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_eves/i_zoi005.html (Letöltés ideje: 2018.03.20.)
- KÖZPONTI STATISZTIKAI HIVATAL (2): *Szakközépiskolai nevelés és oktatás (1990–)* URL: http://www.ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_eves/i_zoi015.html (Letöltés ideje: 2018.03.20.)
- KÖZPONTI STATISZTIKAI HIVATAL (3): *A foglalkoztatottak száma korcsoportok szerint, nemeként (1998–).* URL: http://www.ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_eves/i_qlf006.html (Letöltés ideje: 2018.03.20.)
- KÖZPONTI STATISZTIKAI HIVATAL (4): *Üres álláshelyek száma és aránya.* URL: http://www.ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_evkozi/e_qli027c.html (Letöltés ideje: 2018.03.20.)
- KÖZPONTI STATISZTIKAI HIVATAL (5): *Oktatás (1960–)* URL: http://www.ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_hosszu/h_wdsi001b.html (Letöltés ideje: 2018.03.20.)

-
- *MI A PÁLYA?* (2016): URL: http://miapalya.mee.hu/mi_ez_a_fesztival (Letöltés ideje: 2017.12.15.)
 - MOLNÁR K. (2017): *Megtartó iskolai környezet kialakítása a szakképzésben, a lemorzsolódás megelőzésére*, Nemzeti Szakképzési és Felnőttképzési Hivatal Neveléstudományi Kutatócsoportjának II. neveléstudományi konferenciája, 2017. november 29.
 - VARGA Z. B. (2016. október 11-13) *A szakképzés vonzerejének növelése: pályaorientáció, pályaválasztás, beiskolázás, Kihívások az oktatásban: Demográfia, digitalizáció, munkavállalói kompetenciák, tartalomfejlesztés*; XVIII. Országos Közoktatási Szakértői konferencia, Hajdúszoboszló.
 - WATTS, A. G. (2009): *The relationship of career guidance to VET* OECD, Paris